

[Μέρος πρώτο] Αιρετικές Εξεγέρσεις & Κομμουνισμός τον 10^ο – 16^ο αιώνα

Το παρακάτω άρθρο που είναι χωρισμένο σε δύο μέρη είναι κείμενα που γράφτηκαν από δύο συντρόφους για την εκπομπή λόγου «Μνήμη & Εξέγερση», η οποία μεταδιδόταν από τον ελεύθερο, αυτό-οργανωμένο, ραδιοφωνικό σταθμό της Μυτιλήνης «105FM».

Ένα ελεύθερο και αυτό-οργανωμένο διαδικτυακό μέσο που ξεκίνησε το 2009. Η εκπομπή ήταν μια προσπάθεια ανάδειξης και αναφοράς κάποιων ιστορικών γεγονότων που έχουν σχέση με τη ριζοσπαστική δραστηριότητα των κινημάτων από τα κάτω. Από τη μεριά μας συλλέξαμε υλικό (βλ. βιβλιογραφία) προσφέροντας από το μετερίζι μας όσα μπορούμε στον αγώνα για την κοινωνική χειραφέτηση, την αναρχία και τον κομμουνισμό.

Τα κείμενα για τις αιρετικές εξεγέρσεις στον μεσαίωνα είχαν καταφέρει να ολοκληρωθούν ως ενιαίο άρθρο αλλά δεν δημοσιεύτηκαν εκείνη την περίοδο. Έπειτα από κάποια χρόνια, θεωρήθηκε ότι αξίζει να κυκλοφορήσει και η απόπειρα πραγμάτωσης αυτού είναι αυτά τα άρθρα, με τίτλο “Αιρετικές Εξεγέρσεις & Κομμουνισμός τον 10^ο – 16^ο αιώνα”. Η δημοσίευση αυτού, πραγματοποιείται θέλοντας να κάνουμε μία εισαγωγή σε κάποιους από τους αγώνες του χθες, οι οποίοι προσέφεραν διαλεκτικά και εμπειρικά την συνέχεια για τους αγώνες του αύριο συμβάλλοντας στο στοίχημα της κοινωνικής και ταξικής χειραφέτησης.

Χρειάζεται γνώση που προέρχεται από προσωπική και συλλογική αναζήτηση ώστε να συνδυάζεται με τη δράση για να προσφέρει την επιθυμητή προσπάθεια ενός αποτελέσματος ικανό για την χειραφέτηση των καταπιεσμένων.

Από τις εξεγέρσεις του μεσαίωνα μέχρι και σήμερα, η ιστορία ανέδειξε τα κοινωνικά επαναστατικά κινήματα ως τους κινητήριους μοχλούς αυτής και των κοινωνιών. Η ριζοσπαστικοποίηση τους σμπάράλιασε καθεστώτα μέσα από τις αιματηρές συγκρούσεις, εξεγέρσεις και επαναστάσεις ενώ αποδόμησαν τους κοινωνικούς κανόνες οι οποίοι τους δέσμευαν μέσα στα κοινωνικά όρια που δρούσαν.

Εκπομπή «Μνήμη και Εξέγερση»

Οι ζηλωτές στην Θεσσαλονίκη

Η Θεσσαλονίκη της εποχής

Η Θεσσαλονίκη ήταν μία σημαντική βαλκανική πόλη όλη την βυζαντινή περίοδο. Η θέση της λειτουργούσε ως κύριος εμπορικός κόμβος για την περιοχή των Βαλκανίων και την ανατολικής μεσογείου και έχει μεγάλη εμπορική κίνηση τόσο θαλάσσια όσο και χερσαία. Η πόλη της Θεσσαλονίκης είχε την ισχυρότερη και πλουσιότερη μεσαία τάξη, κάτι που δημιούργησε ισχυρή επιρροή μέσα στη βυζαντινή κοινωνία και πολιτική κατάσταση από τον 11ο αιώνα. Η πόλη είχε 150 έως και 200 χιλιάδες κατοίκους, κυρίως Ρωμιούς, Σλάβους, Βλάχους, Αρμένιους, Εβραίους, Τούρκους και Δυτικούς. Την περίοδο εκείνη αντιμετώπιζε μεγάλα οικονομικά προβλήματα εξαιτίας του κλεισίματος των εμπορικών δρόμων ανατολής και δύσης από τους Σέρβους και τους Οθωμανούς, του μονοπωλίου των Βενετών και της εγκατάλειψης της αγροτικής γης από τους πολέμους. Αποτέλεσμα ήταν να οργιάζει η αισχροκέρδεια της κυρίαρχης τάξης, οι οποίοι δάνειζαν χρήματα στους οικονομικά ανήμπορους, με υψηλούς τόκους και απάνθρωπους όρους. Την κυριαρχία στη πολιτική ζωή της πόλης την είχαν οι αριστοκράτες και οι παπάδες που απολάμβαναν μία σκανδαλώδες πλουσιοπάροχη ζωή. Η πόλη ήταν γεμάτη με διάσπαρτες εκκλησίες, μοναστήρια και τσιφλίκια που κατείχαν μεγάλο πλούτο. Να σημειωθεί ότι λόγω των αυτοδιοίκητου που είχαν οι πόλεις τη αυτοκρατορίας, είχαν διατηρηθεί κάποιοι οργανωτικοί θεσμοί όπως οι δήμοι και τα βουλευτήρια που είχαν λαϊκή συμμετοχή και αποτελούσαν θεσμούς οργάνωσης της μεσαίας και κατώτερης τάξης. Το ίδιο συνέβαινε και στην πόλη της Θεσσαλονίκης.

Κοινωνική κατάσταση

Τα μέσα του 14^{ου} αιώνα ήταν μια ταραχώδης περίοδος για την περιοχή, το Βυζάντιο προσπαθούσε να διατηρήσει τις λίγες κτίσεις του χωρίς χρήματα και ανθρώπινο δυναμικό, ενώ βρισκόταν συνεχώς σε πόλεμο με εξωτερικούς εχθρούς όπως οι Σέρβοι, οι Βούλγαροι, οι Οθωμανοί και παράλληλα η άρχουσα τάξη πολεμούσε μεταξύ της. Ήταν η εποχή που κυριαρχούσε απόλυτα η μεγάλη ιδιοκτησία γης και οι αριστοκράτες γαιοκτήμονες (Δυνατοί) είχαν αποκτήσει αρκετό πλούτο και εξουσία ελέγχοντας την διοίκηση και τον θρόνο. Στα χρόνια από την πρώτη άλωση της Κωνσταντινούπολης μέχρι τη Ανακατάληψη (1261), η αυτοκρατορία διαμελίστηκε και διάφορα αυτόνομα κρατίδια (τα δεσποτάτα) ξεπήδησαν μέσα από αυτή. Η δημιουργία τους δεν ήταν αποτέλεσμα μόνο του κενού εξουσίας που υπήρξε στον ελλαδικό χώρο αλλά και των φυγόκεντρων δυνάμεων που αναπτύχθηκαν σιγά σιγά δύο αιώνες πριν.

Τον 10ο και 11ο αιώνα οι αριστοκράτες γαιοκτήμονες κερδίζουν τη μάχη ενάντια στην κεντρική εξουσία. Η μεγάλη φορολογία, οι επιδρομές και οι εσωτερικές πολεμικές συγκρούσεις αναγκάζουν τους αγρότες να πουλήσουν την ιδιοκτησία τους, το μόρφημα των θεμάτων αποσθρώνεται, οι Δυνατοί παίρνουν υπό τον έλεγχο τους το σημαντικότερο μέσω πλουτισμού και αφαιρούν την κύρια πηγή εισοδημάτων του βυζαντινού κράτους. Το νέο καθεστώς παγιώνεται και η άρχουσα τάξη κερδίζει το δικαίωμα να μαζεύει και να διαχειρίζεται τους φόρους που πρώτα διαχειριζόταν κατευθείαν από τη κεντρική εξουσία. Ο έλεγχος χαλαρώνει, οι επαρχίες κατακτούν ένα σημαντικό βαθμό αυτονομίας και εμφανίζονται φεουδαλικές σχέσεις όπου οι μεγάλοι χαμένοι ήταν οι στρατιώτες -αγρότες των θεμάτων και οι ελεύθεροι αγρότες των χωριών που από εδώ και πέρα ξεπέφτουν στο καθεστώς του παροίκου και του κολόνου (οι τελευταίοι ήταν εργάτες γης όπου δεν είχαν δικαίωμα να αποδεσμευτούν από τη γη που καλλιεργούσαν και πουλιόταν μαζί με το χωράφι στο εκάστοτε Δυνατό).

Η μεσαία τάξη ήταν αρκετά μικρότερη αριθμητικά. Βρισκόταν στις λίγες πόλεις της αυτοκρατορίας, απαρτιζόταν από τους εμπόρους, τους βιοτέχνες και τους τεχνίτες. Οι έμποροι είχαν φτιάξει περιουσία αναπτύσσοντας πυκνές εμπορικές σχέσεις με την δυτική Ευρώπη (κυρίως Ιταλία) κάνοντας τον διαμεσολαβητή μεταξύ ανατολής και δύσης. Παρ' όλα αυτά λόγω του οικονομικού προσανατολισμού της αυτοκρατορίας στη έγγεια οικονομία και τα αυξημένα προνόμια της αστικής τάξης στις ιταλικές πόλεις περιορίστηκε γρήγορα η οικονομική δύναμη των εμπόρων. Οι βιοτέχνες και οι τεχνίτες ακολουθούσαν την οικονομική κατάσταση κυρίως της εσωτερικής αγοράς στις πόλεις της αυτοκρατορίας.

Βρισκόμαστε στην έναρξη του δεύτερου εμφύλιου πολέμου (1341-54) όπου εκτυλίχτηκε κυρίως στις πόλεις όπως στην Κωνσταντινούπολη, στη Θεσσαλονίκη, στην Αδριανούπολη και στις Σέρρες τον Ιούνιο του 1341. Τότε πεθαίνει ο αυτοκράτορας Ανδρόνικος ο Γ' ενώ ο διάδοχος του θρόνου, Ιωάννης Ε' Παλαιολόγος είναι μόλις έντεκα ετών. Γι' αυτό το λόγο προσωρινός αντιβασιλέας αναλαμβάνει ο Ιωάννης ΣΤ' Καντακουζηνός ως προστάτης του ανήλικου διαδόχου. και αυτοαναγορεύεται βασιλεύς των Ρωμαίων. Σε αυτό το χρονικό σημείο διαμορφώνονται τα δύο στρατόπεδα που θα συγκρουστούν. Από τη μία ο Κατακουζηνός με συμμάχους τους αριστοκράτες (κληρικούς και κοσμικούς) και από την άλλη οι Παλαιολόγοι με συμμάχους τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα. Η μεγάλη εκμετάλλευση των αγροτών από τους Δυνατούς και η γενικότερη οικονομική εξαθλίωση, είχαν προκαλέσει αντί-αριστοκρατικά συναισθήματα, τέτοια που τα έκανε να ερμηνεύσουν την κίνηση του Κατακουζηνού ως ανταρσία απέναντι στη νόμιμη εξουσία του Ιωάννης Ε' Παλαιολόγου και να προστρέξουν προς υπεράσπιση του.

Σημαντικός παράγοντας της στάσης των κατώτερων και μεσαίων στρωμάτων υπέρ του διαδόχου Παλαιολόγου και εναντίων του Κατακουζηνού υπήρξε και η θρησκευτική σύγκρουση που υπήρξε μεταξύ του Βαρλαάμ του Καλαβρού και του Γρηγορίου Παλαμά. Ο Βαρλαάμ ήταν μοναχός από την Καλαβρία της κάτω Ιταλίας, διπλωμάτης του Ανδρόνικου Γ' Παλαιολόγου και ήταν υπέρμαχος μιας φιλοσοφικής προσέγγισης στη θρησκευτική πίστη με ουμανιστικά

χαρακτηριστικά. Οι «βαρλααμίτες» θεολόγοι υπήρξαν περισσότερο ευαίσθητοι στην κοινωνική ανισότητα της εποχής τους (χωρίς να ζητούν την ανατροπή εκείνου του συστήματος) καταγγέλλοντας τις πρακτικές των αριστοκρατών. Η κοσμική τους προσέγγιση τους έφερε πιο κοντά με την μεσαιά τάξη της εποχής που αναζητούσε μια διαφορετική αφήγηση, περισσότερη δύναμη και πλούτο. Ο Γρηγόριος Παλαμάς ήταν μοναχός αριστοκρατικής οικογένειας και ένθερμος υποστηρικτής του Καντακουζηνού, αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης και υποστηρικτής του ησυχασμού (μία μεταφυσική αντίληψη στη προσέγγιση του θεού με μοναδικό όχημα την πολύωρη προσευχή). Οι «Ησυχαστές» είχαν άμεσες επαφές με τους αριστοκράτες (όλοι τους σχεδόν ήταν γόννοι αυτής της τάξης) και οι διδαχές τους αποστρεφόταν τα εγκόσμια και εξατομίκευαν την θρησκευτική πίστη. Οι «Ησυχαστές» απομάκρυναν τη συζήτηση από τα κοινωνικά θέματα και οι αντιδράσεις τους απέναντι στη διπλωματική προσέγγιση των Παλαιολόγων με τη δύση, τους καθιστούσε συμμάχους του Καντακουζηνού. Στα απόνερα αυτής της σύγκρουσης διαμορφώθηκαν οι συνθήκες πάνω στις οποίες χτίστηκαν οι διάφορες συμμαχίες των δύο στρατοπέδων (Καντακουζηνός απέναντι στους Παλαιολόγους)

Οι ζηλωτές και η κομμούνα της Θεσσαλονίκης (1341-49)

Για το κίνημα των ζηλωτών έχουμε λίγες πηγές και δυστυχώς δεν γνωρίζουμε αρκετά πράγματα σχετικά με την εμφάνιση τους σε αυτή την ιστορική συγκυρία, παρά μόνο αναφορές από τους πολιτικούς τους αντιπάλους που μας πληροφορούν για τη δράση τους και τα χαρακτηριστικά που δώσανε στο πολιτικό μοντέλο που εφαρμόστηκε στην περίοδο της κυριαρχίας τους στην Θεσσαλονίκη. Γνωρίζουμε ωστόσο ότι οι ζηλωτές ήταν μία θρησκευτική ομάδα με έντονα κοινωνικά χαρακτηριστικά. Με τους ζηλωτές συντάχθηκαν τα κατώτερα στρώματα και οι αστοί της πόλης. Είχαν κοινές αντιλήψεις με τους «βαρλααμικούς», αρνούσαν κάθε συμμετοχή της εκκλησίας στη κοσμική εξουσία και αντίστοιχα καμία κοσμική εξουσία στην εκκλησιαστική και διακατεχόταν από έντονα αντί-αριστοκρατικά συναισθήματα.

Με τις επαναστατικές δράσεις τους οι ζηλωτές της Θεσσαλονίκης το 1341 κατάφεραν να κυριαρχήσουν με την υποστήριξη των κατώτερων στρωμάτων και κυρίως των εμπόρων και των ναυτικών της συντεχνίας των «παραθαλάσσιων». Η αντί-αριστοκρατική τους πολιτική άφησε πολλές φορές το πλήθος να καταστρέψει και να λεηλατήσει τις περιουσίες των ευγενών, ενώ στην διάρκεια της κυριαρχίας τους ασκούσαν βία και συστηματική τρομοκρατία στους ευγενείς τη πόλης. Είχαν ταχθεί υπέρ του νεαρού διαδόχου του θρόνου και τον Αλέξιο Απόπαυκο ερχόμενοι σε σύγκρουση με τον αυτοκράτορα Ιωάννη ΣΤ' Καντακουζηνό. Όταν ο Απόπαυκος, που είχε αναλάβει διοικητικά καθήκοντα σαν εκπρόσωπος του αυτοκράτορα πέρασε στο στρατόπεδο του Καντακουζηνού, ο δήμος μαζί με τους ζηλωτές τον εκτέλεσαν μαζί με την στρατιωτική του φρουρά μέσα στο κάστρο της πόλης. Την περίοδο 1341-1349, στην Θεσσαλονίκη, οι ζηλωτές είχαν πετύχει μια βελτίωση της κοινωνικής και οικονομικής θέσης των μεσαιών και κατώτερων στρωμάτων στην πόλη και αντιμετώπισαν αποτελεσματικά τους εξωτερικούς και εσωτερικούς εχθρούς τους. Όμως το 1350 ο Ιωάννης ΣΤ' Καντακουζηνός θα καταφέρει να εισέλθει νικητής στη Θεσσαλονίκη, ως Βασιλιάς της πόλης πια και αντιβασιλέας της Βυζαντινής αυτοκρατορίας καταδιώκοντας όσους ζηλωτές είχαν απομείνει στην πόλη. Η ήττα των ζηλωτών ήταν το αποτέλεσμα της αποδυνάμωσης τους ύστερα από την γεωγραφική τους απομόνωση από τους αντιπάλους τους (Σέρβους, Κατακουζηνός, Οθωμανοί), την αποκοπή της πόλης της Θεσσαλονίκης από την αγροτική ενδοχώρα της, την σταδιακή πολιτική υποχώρηση της επιρροής τους στην ισχυρότερη συντεχνία των «παραθαλάσσιων».

Κάποιες σημειώσεις για άλλες θρησκευτικές ομάδες στην βυζαντινή Αυτοκρατορία

Η θρησκευτική ομάδα «Παυλικιανοί» δρύνει τον 8^ο αιώνα και η διδασκαλία τους βρίσκει σημαντική απήχηση στους φτωχούς αγρότες και στα λαϊκά στρώματα της επαρχίας. Οι Παυλικιανοί κατακρίνουν την εξουσία των επισκόπων, απορρίπτουν τη εκκλησιαστική ιεραρχία, απαιτούν διανομή της εκκλησιαστικής περιουσίας και προβάλλουν το ασκητικό ιδεώδες της κοινοκτημοσύνης όπως αυτό εμφανίστηκε στις πρώτες χριστιανικές κοινότητες. Η δύναμη της αίρεσης αυξάνεται διαρκώς κατά τον 9ο αιώνα και καταστέλλονται με μαζικές διώξεις και σφαγές στη Μικρά Ασία .

Η θρησκευτική αίρεση των Βογομίλων απέρριπτε κάθε κοσμική και εκκλησιαστική εξουσία καθώς θεωρούσαν ότι είχε ανθρώπινη και όχι θεϊκή προέλευση, κήρυτταν την κοινωνική ανυπακοή απέναντι στο κράτος αρνούμενοι να συμμετέχουν σε πολέμους και να πληρώνουν φόρους. Επίσης θεωρούσαν τους ναούς ως εστίες δαιμόνων και απέρριπταν την κατανάλωση κρέατος και κρασιού σαν υλικές δραστηριότητες, ήταν ειρηνιστές και δεν αποδεχόταν τη βία πράγμα που στοίχησε τη ζωή τους.

Ο χιλιασμός

Ο χιλιασμός τον μεσαίωνα της ύστερης φεουδαλικής εποχής, ήταν μία αρκετά εδραιωμένη θρησκευτική αντίληψη στην κεντρική και δυτική Ευρώπη αντίθετη προς το επίσημο χριστιανικό δόγμα της εποχής. Η διαφορετική εξιστόρηση της δευτέρας παρουσίας, δηλαδή το τέλος του κόσμου όπως τον ξέραμε, ήταν το σημείο που τον χαρακτήρισε σαν αιρετικό και εχθρικό ως προς την κυρίαρχη εκκλησία και τον παπισμό.

Η διαμόρφωση του χιλιασμού έγινε κάτω από την σημαντική επιρροή του βιβλίου της αποκάλυψης, της βίβλου αλλά και της μεσσιανικής αντίληψης που ανέπτυξαν η ιουδαϊκή θρησκεία και το χριστιανικό δόγμα. Η θεωρητική βάση του χιλιασμού στηρίζεται στην Δευτέρα παρουσία. Κατά την διάρκεια της οποίας θα επικρατήσουν χίλια χρόνια βασιλείας του θεού επί της γης και έπειτα θα απελευθερωθεί ο αντίχριστος για την τελική κρίση και το τέλος του κόσμου. Η δικαίωση των πιστών χριστιανών που ανεχόταν αγόγγυστα την άθλια μοίρα τους προς χάρη του θεού τους, βρήκε ουσιαστικό αντίκρισμα στην υλική και πνευματική ανταμοιβή που θα τους πρόσφερε το επίγειο βασίλειο στη φαντασιακή εξιστόρηση των χιλιαστών. Η αναμονή για την έλευση του μεσσία έχει την αφετηρία της στην ισραηλιτική θρησκεία, οι πιστοί της οποίας έχουν τη πεποίθηση της αναπόφευκτης έλευσης ενός «απελευθερωτή» των βασάνων επί γης και «κουβαλητή» των προσδοκιών για αιώνια ζωή. Αυτή η περιγραφή ταίριαζε απόλυτα στην χιλιαστική εξιστόρηση με την φιγούρα του χριστού που αναμένεται ως το τελικό επιστέγασμα της «ιερής» αναμονής.

Ωστόσο ο χιλιασμός εξέφρασε επίσης την ισότητα και την κοινωνική δικαιοσύνη, χρησιμοποιώντας κάποια εδάφια από τα ιερά βιβλία του χριστιανισμού. Παραδείγματος χάριν, μετέφρασε ότι η πρωταρχική αρχή της δημιουργίας των ανθρώπων φανερώνει την «ιερή» ισότητα που πρέπει να τηρηθεί μεταξύ των φύλων, φυλών και των κοινωνικών τάξεων. Κάθε ανισότητα την καταδίκασε ως αμαρτία και απόρροια της φεουδαλικής οργάνωσης της κοινωνίας των ανθρώπων που αντιβαίνει τη θεία επιθυμία.

Σε γενικές γραμμές οι χιλιαστές του μεσαίωνα, είχαν ένα ενιαίο δόγμα. Παρά ταύτα πολλά σημεία ανάμεσα στις χιλιαστικές σέκτες και αιρέσεις διαφέρουν εξαιτίας των μη θεσμικών χαρακτηριστικών τους και του λαϊκού χαρακτήρα τους. Υπάρχουν πολλές παράλληλες και μερικές φορές αλληλοσυγκρουόμενες προσεγγίσεις πάνω στην εσχατολογική εξιστόρηση του χιλιασμού. Ωστόσο όλες οι ιστορίες αναπτύχθηκαν πάνω σε μία συγκεκριμένη βάση, αυτή του χρόνου λίγο πριν τη τελική κρίση.

Οι χιλιαστές προέβλεπαν ότι θα έρθει στη γη ο χριστός εγκαινιάζοντας τη χιλιετή βασιλεία του, μέχρι την έλευση του αντίχριστου και την τελική κρίση. Εκ λαμβάνανε την προφητεία της έλευσης του χριστού κυριολεκτικά, ότι θα κατέβει στη γη με σάρκα και οστά φτιάχνοντας το βασίλειο του. Πάνω σε αυτή την προφητεία υπήρχε και μία διαφορετική μετάφραση, η οποία ανέφερε ότι η «έλευση του χριστού» *συμβολίζει τα χρόνια πριν το τέλος του κόσμου, θεωρώντας το επίγειο βασίλειο σαν ένα υλικό κατασκεύασμα με πνευματικό χαρακτήρα.*

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το περιεχόμενο που δίνανε αντίστοιχα οι διάφοροι χιλιαστές στη περίοδο της «βασιλείας του χριστού». Στο σύνολο τους, την προφήτευαν περίπου ως παραδείσια κατάσταση απόλυτης ατομικής ελευθερίας χωρίς αφέντες και δούλους, με εξασφαλισμένο τον καθημερινό αγώνα για επιβίωση, όπου οι άνθρωποι θα ζούνε ακολουθώντας τις βιβλικές διδαχές έχοντας για κανόνες την εγκράτεια, τη φτώχεια, την αγάπη και την αλληλεγγύη. Μετά το τέλος του επίγειου «παράδεισου» στην χιλιαστική εξιστόρηση των έσχατων καιρών, γίνεται αναφορά στην απελευθέρωση του διαβόλου και την τελική κρίση, όπου ζωντανόι και αναστημένοι θα κριθούν για τις πράξεις τους και θα φτιαχτεί από την αρχή μία νέα γη.

Το σημαντικότερο βέβαια κομμάτι που σχετίζεται με τον χιλιασμό ως *κοσμική θεώρηση* είναι το *κοινωνικό του περιεχόμενο*. Πέρα από το άνευρο θρησκευτικό κομμάτι του εσχατολογικού τέλους, ο χιλιασμός του μεσαίωνα μπολιάστηκε με πολλά κοινωνικά στοιχεία που ριζοσπαστικοποίησαν το περιεχόμενο του. Οι ταξικές αντιθέσεις της ύστερης φεουδαλικής κοινωνίας, το πνεύμα της μεταρρύθμισης καθώς και ο κοινωνικός αναβρασμός, είναι τα στοιχεία που συνέδεσαν το ανατρεπτικό περιεχόμενο του χιλιασμού, όπου θα μπορούσαμε να πούμε σήμερα υπήρξε γεμάτος με αναρχικές, ελευθεριακές και κομμουνιστικές ιδέες, ενώ καθρέφτιζε σε μεγάλο βαθμό την πρότερη πρώτο-χριστιανική κοινοβιακή ζωή.

Σίγουρα δεν μπορεί να παραλειφθεί η θρησκόληπτη σκοπιά με την οποία προσεγγίζονται τα κοινωνικά θέματα από τους χιλιαστές, χωρίς αυτό να αναιρεί την ριζοσπαστική τους φύση. Αυτό γίνεται αντιληπτό από το περιεχόμενο των κηρυγμάτων τους και τον τρόπο που προσπάθησαν να δομήσουν τις κομμούνες τους.

Οι χιλιαστές έθεσαν σαν βάση του κοινωνικού τους προτύπου την αλληλοβοήθεια μεταξύ των μελών της κοινότητας, και την πλήρη ισότητα αναιρώντας κάθε διαχωρισμό πλην του θρησκευτικού. Αυτό που ήταν κοινό σε κάθε θρησκευτική τάση ή αίρεση ήταν η κοινωνικοποίηση της ιδιοκτησίας, που επεκτάθηκε - σε πολλές περιπτώσεις - από τα μέσα παραγωγής και τα προϊόντα μέχρι και τις οικογενειακές εστίες. Σε κάθε χιλιαστική ομάδα ο τρόπος λήψης των αποφάσεων είχε άμεσο-δημοκρατικό χαρακτήρα. Η ουσιαστική κατάργηση των πολιτικών εξουσιών στις κοινότητες εκφραζόταν μέσα από την άρνηση ανοχής κάθε επίγειας εξουσίας και εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο. Έχουμε την αποτίναξη της κοινωνικής καταπίεσης των γυναικών μέσω της πολυγαμίας και την διάδοση της ελεύθερης σεξουαλικής συνένυσης μεταξύ των μελών των κοινοτήτων. Η οικονομία ως ένας σημαντικός κοινωνικός παράγοντας, δημιουργούσε χρήμα που έφερνε σαν επακόλουθο τον πλουτισμό και την αλαζονεία, τα οποία θεωρούνταν ως δύο μεγάλα αμαρτήματα. Γι' αυτό το λόγο τα λεφτά θεωρήθηκαν εργαλείο διαφθοράς και εξοστρακίστηκαν από τον κόσμο των χιλιαστών όπου τα αντικατέστησαν με την ανταλλακτική πρακτική.

Ο προοδευτικός χαρακτήρας των κοινωνικών αντιλήψεων και οι ελευθερίες που αποτυπώθηκαν από τα πιο καταπιεσμένα κομμάτια των χιλιαστών είχαν ως όχημα την θρησκεία. Έτσι εκλαμβάνονταν σαν απόλυτες και αναλλοίωτες αλήθειες που ρέουν από τη μοναδική πηγή της νομιμότητας, δηλαδή τον χριστιανικό θεό.

Η πρώτη ταξική συνειδητοποίηση των κατώτερων κοινωνικών ομάδων, καθώς και η άμεση διάδοση των χιλιαστικών θέσεων στην δυτική και κεντρική Ευρώπη, έγινε μέσα από τη χρήση του χριστιανισμού ως ιδεολογικό όχημα. Πρέπει να επισημάνουμε ότι το κυριότερο αίτιο της μεγάλης

απήχησης των χιλιαστικών θέσεων, οφειλόταν στο κλίμα αναταραχής που είχε δημιουργήσει η πάλη μεταξύ της επίσημης εκκλησίας και του πάπα, απέναντι στις κοινωνικές ομάδες των καταπιεσμένων και τις αιρέσεις που έμεινε κυρίως γνωστή ως μεταρρύθμιση. Έτσι οι χιλιαστικές ιδέες βρήκανε έφορο έδαφος και ρίζωσαν βαθιά παίρνοντας σάρκα και οστά από τους εξεγερμένους περνώντας στην επίθεση απέναντι στους παλαιότερους εκμεταλλευτές τους. Σε αυτή την περίοδο διακρίνουμε τις πρώτες αταξικές και προ-κομμουνιστικές κοινότητες της δύσης, γεμάτες με «λαϊκούς στρατούς» να τρομοκρατούν την επίσημη εκκλησία και την αριστοκρατία, να λεηλατούν ναούς, κάστρα και πόλεις.

Οι χιλιαστές κατάφεραν να κινητοποιήσουν μεγάλα κομμάτια του αγροτικού και αστικού πληθυσμού της Ευρώπης και «άναψαν» πολλές εστίες εξέγερσης και πολέμου απέναντι στο φεουδαλικό καθεστώς. Οι χιλιαστικές θέσεις και πρακτικές κυριάρχησαν για πάνω από μισό αιώνα με νικηφόρους αγώνες πριν τους αποδυναμώσουν οι αλληπάλληλοι πόλεμοι και η πολιτική διπλωματία των μεταρρυθμιστών και των φεουδαρχών. Οι χιλιαστές ήταν η ριζοσπαστική έκφανση της μεταρρύθμισης και προώθησαν προτάσεις που κουβαλούσαν στοιχεία των μετέπειτα ελευθεριακών αρχών.

Χουσίτικο κίνημα

Οι Χουσίτες ήταν χιλιαστές χριστιανοί και υπήρξαν ένα μεσαιωνικό κίνημα το οποίο έδρασε στην περιοχή της Βοημίας τον 14ο αιώνα. Οι κοινωνικές τους διεκδικήσεις εμπνεόντουσαν μέσα από την χιλιετή βασιλεία του θεού πάνω στη γη όπως αναφερόντουσαν οι χιλιαστές για το τέλος κάθε εξουσίας, ανισότητας και καταναγκασμού.

Το Χουσίτικο κίνημα συσπειρώθηκε γύρω από τον θρησκευτικό φιλόσοφο και καθηγητή Γιάν Χούς και την εναντίωση του στην επίσημη εκκλησία για την χρήση της θείας κοινωνίας. Εκείνη τη εποχή το αντίδωρο της θείας κοινωνίας φυλάσσονταν μόνο για την χρήση του από τον κλήρο. Πράγματι, η ρωμαιοκαθολική εκκλησία για να κάνει οικονομία στον οίνο, είχε αποδεσμεύσει την χρήση του για τον λαό, στον οποίο έδινε μόνον άρτο ισχυριζόμενη ότι η μία ουσία περιλάμβανε και την άλλη. Από εκεί προήλθε και το λάβαρο τους το οποίο ήταν το δυσκοπότερο αλλά και η ονομασία τους: Χουσίτες ή Ουλτρακιστές από το λατινικό «sub utraque specie», που σημαίνει "και στα δυο είδη". Πέρα από τη θρησκευτική διαμάχη διαμορφώθηκε ένα ταξικό και εθνικό πεδίο που σύντομα θα οδηγούσε στους πολέμους που ονομάστηκαν Χουσιτικοί πόλεμοι.

Η Βοημία του 13ου-14ου αιώνα ήταν τμήμα της Γερμανικής αυτοκρατορίας και ασκούσε έλεγχο στον ντόπιο πληθυσμό μαζί με την καθολική εκκλησία. Έτσι οι δύο εξουσίες, πολιτική και θρησκευτική, συνεργαζόταν στενά για την διαίωνιση της κοινωνικής καταπίεσης που είχαν δημιουργήσει.

Η υπέρ-εκμετάλλευση του ντόπιου ανθρώπινου δυναμικού της Βοημίας, επέφερε μεγάλο πλούτο στους Γερμανούς ευγενείς και στον αυτοκράτορα. Η μετανάστευση ενός εύπορου κομματιού Γερμανών προς την Βοημία, οδήγησε στον έλεγχο όλων των πλουτοπαραγωγικών πόρων της περιοχής, το εμπόριο, τη βιοτεχνία και τα ορυχεία. Η αυτοκρατορία, οι ευγενείς και η καθολική εκκλησία είχαν καταφέρει πρώτον, να ελέγξουν όλα τα δημοτικά συμβούλια, αφού η κοινωνική θέση του ντόπιου πληθυσμού τους στερούσε δικαιώματα παρουσίας σε αυτά και δεύτερον έλεγχαν τα πανεπιστήμια, που ως θεσμός είχε αναβαθμισμένο γνωστικό και πολιτικό χαρακτήρα πανευρωπαϊκής επιρροής. Τέλος οι ευγενείς Γερμανοί έλεγχαν τα μεγαλύτερα μοναστήρια της Βοημίας και ο κλήρος των πόλεων προερχόταν από τις τάξεις τους.

Στις αρχές του 15ου αιώνα (1400 μ. Χ) η Βοημία αλλάζει χέρια και ο Βασιλιάς Βέντσεσλας Α' που είχε καταφέρει να κρατήσει κάποιες από τις ισορροπίες ανάμεσα στον ντόπιο πληθυσμό της Βοημίας και τους Γερμανούς ευγενείς χάνει το στέμμα. Την θέση θα αναλάβει ο

αδερφός του Σιγισμούνδος Α', ο οποίος ήταν σφοδρός πολέμιος των Βοήμιων Χουσιτών. Η συνεργασία του με την παπική εκκλησία επισφραγίστηκε με την καταδίκη του Γιάν Χούς και τον θάνατο του στην πυρά ως αιρετικό το 1415, μετά από την εκκλησιαστική σύνοδο στην Κωνσταντία. Μετά την θανάτωση του Γιάν Χούς, προέκυψε και η ανάδυση των Χουσιτών ως κίνημα που κατέστησε τη σύγκρουση αναπόφευκτη. Έτσι τόσο η ντόπια αριστοκρατία (της Βοημίας) που εποφθαλιούσε την εκκλησιαστική περιουσία, όσο και οι τεχνίτες και αγρότες προχώρησαν σε ένα κύμα εξεγέρσεων ενάντια στη θρησκευτική και πολιτική εξουσία με τις τελευταίες να μην καταφέρνουν καμία ουσιαστική αντίσταση. Το κίνημα των Χουσιτών με επικεφαλής τον – μετέπειτα – στρατηγό Johann Ziska, κατάφεραν να πολιορκήσουν και να κατακτήσουν μέσα σ' άλλα και την πόλη της Πράγας, που βρίσκονταν στην κατοχή της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

Οι διάφορες ομάδες που απάρτιζαν τους Χουσίτες

Οι τάξεις που συμμετείχαν στους πολέμους με την πλευρά των Χουσιτών ήταν οι αριστοκράτες της Βοημίας, οι τεχνίτες και οι αγρότες. Η ντόπια αριστοκρατία τάχθηκε άμεσα στο πλευρό των Χουσιτών, που πέρα από τον έλεγχο των γαιών της εκκλησίας προσέβλεπαν και σε μία πολιτική αναβάθμιση της τάξης τους με στόχο μια βασιλεία (αδύναμη εν τέλει) όπου θα μπορούσε να χειραγωγείται από αυτούς. Κατάφεραν για ένα διάστημα να διαμορφώσουν μια δημοτική αριστοκρατία στο χώρο της Πράγας όπου έλεγξαν το δημοτικό συμβούλιο αλλά και τα ορυχεία της. Οι διάφορες ομάδες καιροσκόπων αριστοκρατών άλλαζαν στρατόπεδο ανάλογα με την τροπή των πραγμάτων, καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου. Ο συνασπισμός της αριστοκρατίας και των τεχνιτών από της περιοχή της Πράγας διαμόρφωσε μια μεγάλη ομάδα τους Calixtines ή Ουλτρακιστές.

Η άλλη ομάδα ήταν η πιο ριζοσπαστική, ήταν αυτή που έθεσε τα πιο προχωρημένα κοινωνικά αιτήματα και πήρε στις πλάτες της την υπόθεση της εξέγερσης. Αυτή η ομάδα αποτελούταν από τεχνίτες και εργάτες των ελεύθερων πόλεων, και από αγρότες ως το πολυπληθέστερο και σημαντικότερο κομμάτι της. Οι αγρότες διεκδίκησαν περισσότερα δικαιώματα και την αλλαγή της κοινωνικής τους θέσης όπως και την εξίσωση όλων των κοινωνικών τάξεων απέναντι στον νέο εξουσιαστή που είχε αναδειχθεί η ντόπια αριστοκρατία.

Μέσα στην Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία θα βρούμε και άλλες αιρέσεις. Μέσα σ' αυτές είναι και οι Βαλδεσιανοί και οι Αποστολικανοί, οι παλιότερες αιρετικές σέκτες του Μεσαίωνα που τάχθηκαν ομόφωνα με τις κομμουνιστικές ιδέες, στην περιοχή της Γαλλίας. Στις Κάτω Χώρες και τη Γερμανία, οι κομμουνιστικές ιδέες αναπτύχθηκαν ανάμεσα στους Βεγάρδους. Ενώ οι Βεγάρδοι υφαντουργοί στην Βοημία ονομάστηκαν Πικάρδοι.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία & πηγές

- Άγνωστος (2013) *Ο διάβολος στη σάρκα τους: Τα απολωλότα πρόβατα του πληβειακού Χριστιανισμού*. Αθήνα: Ασύμμετρη απειλή
- Αγγελίδης Ν. Α. (2010) *Οι Ζηλωτές της Θεσσαλονίκης*. Διαθέσιμο εδώ : <http://diasporic.org/2010/12/alekos-aggelidis/%CE%BF%CE%B9-%CE%B6%CE%B7%CE%BB%CF%89%CF%84%CE%AD%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B8%CE%B5%CF%83%CF%83%CE%B1%CE%BB%CE%BF%CE%BD%CE%AF%CE%BA%CE%B7%CF%82/>
- Βικιπαίδεια, *Αναβαπτιστές*. Διαθέσιμο εδώ : <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BD%CE%B1%CE%B2%CE%B1%CF%80%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%AD%CF%82> [28 Δεκεμβρίου 2020]

- Βλάχος, Σ. Γ. (1998) Η συνείδηση ενάντια στον Νόμο: Επαναστατικές Σέκτες και Ουτοπιστικές Αιρέσεις στον 16ο και 17ο αιώνα, Αθήνα: Εκδόσεις Έρασμος
- Νόρμαν, Κ. (2006) Αγώνες για την έλευση της χιλιετούς βασιλείας του Θεού : επαναστάτες, χιλιαστές και μυστικιστές αναρχικοί του μεσαίωνα. Θεσσαλονίκη:Νησίδες
- Ριαζάνοφ Ντ. Μπ. (1998) *Ο Πόλεμος των Χωρικών στη Γερμανία και οι πρώτες συζητήσεις στο πλαίσιο του Μαρξισμού* , 62(1). Διαθέσιμο εδώ : http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=618&Itemid=29
- Ζενάκος Αυγ. (2008) *Τόμας Μύντσερ περίπου 1490-1525*, Το Βήμα. Διαθέσιμο εδώ : <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=156519>
- Christos B Blog (2007) *Αναβαπτιστές: οι αναρχικοί του Μεσαίωνα*. Διαθέσιμο εδώ : http://christosb.blogspot.gr/2007/01/blog-post_20.html
- Engels F. (1997) Ο πόλεμος των χωρικών στη Γερμανία, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή
- Kautsky, K., Shafarevich I., Vaneigem, R.(2011) *Θαβωρίτες – Τόμας Μίντσερ – Αναβαπτιστές: αιρετική εξέγερση και κομμουνισμός στην Κεντρική Ευρώπη του 15ου και 16ου αιώνα*, Αθήνα: Ανάκαρα
- Kautsky, K. – *Οι αναβαπτιστές*, Το 5ο κεφ. του "Ο Κομμουνισμός στην Κεντρ. Ευρώπη την εποχή της Μεταρρύθμισης. Διαθέσιμο εδώ <https://www.scribd.com/doc/73901822/30899821-%CE%9F%CE%B9-%CE%91%CE%BD%CE%B1%CE%B2%CE%B1%CF%80%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%AD%CF%82-%CE%9A-%CE%9A%CE%AC%CE%BF%CF%85%CF%84%CF%83%CE%BA%CE%B9-%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%9A%CE%B1%CF%86%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CE%AF%CE%BF>
- More Th. (2005) *Utopia*. Διαθέσιμο εδώ : <http://www.gutenberg.org/files/2130/2130-h/2130-h.htm> [28 Δεκεμβρίου 2020]
- [Luther Blissett](#) (2001) Εκκλησιαστής, Αθήνα: Τραυλός
- Ubaldo, N.(2008) *Εικονογραφημένος Άτλας της Φιλοσοφίας*, Αθήνα: ΕΝΑΛΙΟΣ
- Wikipedia, *Utopia*. Διαθέσιμο εδώ : [http://en.wikipedia.org/wiki/Utopia_\(book\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Utopia_(book)) [28 Δεκεμβρίου 2020]